

BERTÉNYI IVÁN

[1355]

HA NAGY LAJOSNAK FIA SZÜLETETT VOLNA...

Megszoktuk, hogy a történész tevékenységét a ránk maradt források szigorúan behatárolják. Időnként azonban őt is megkísértik olyan gondolatok, miként alakult volna egy-egy korszak története, ha valami véletlenül múló körülmény másként alakul. Így töprenghetünk el azon is, miként fejlődött volna hazánk, ha egyik legjelesebb középkori uralkodónk, I. (Nagy) Lajos (1342–82) nem lányokat, hanem fiú utódot hagy maga után. Nyilvánvaló, hogy e feltételezéssel búcsút kell mondanunk a hagyományosan elfogadott tudományosság követelményeinek. Természetes, hogy a 14. század szereplői a megadott feltételek körében gondolkodtak, s így csak erős fenntartásokkal, a bizonyosság igényét számos ponton magunk mögött hagyva közelíthetünk a felvetett kérdéshez.

—◆—
Nagy Lajos magyar király
feleségével, Erzsébettel és leányával,
Máriával (Jan Matejko, 1871)
—◆—

Lajos király kétszer is megházasodott. Első feleségével, IV. Károly német-római császár lányával, Margittal (1335–1349) kötött házassága gyermektelen maradt. Margitot még szinte gyermeklányként elragadta a „fekete halál”, a pestis. Nagyobb eséllyel volt várható fiú utód második feleségétől, Kotromanić István bosnyák bán Erzsébet lányától, akivel Lajos király 1353-ban kötött házasságot.

HÁZASTÁRSÁK ÉS UTÓDOK

Nagyon tanulságosak e házasságkötés körülményei. Az Erzsébet királyné udvarhölgyei között nevelkedett, „bosnyák” Kotromanić Erzsébet anyja, Kujáviai Erzsébet rokona volt Lajos édesanyjának, Piast Erzsébetnek. VI. Ince pápa (1352–1362) ránk maradt kérvénykönyvének 1353. évi bejegyzései közt egy igen érdekes folyamodványt találunk. Lajos, Magyarország királya és Erzsébet, István boszniai herceg leánya – tudván, hogy negyedfokú rokonság áll fenn közöttük – „bizonyos okokból” összeházasodtak. Miután pedig elválásukból, ha sor kerülne rá, „igen nagy botrányok” következnének, kéri feloldozásukat a kiközösítés büntetéséből, hogy így a megkötött házasságban megmaradhassanak megszületendő és megszületett utódaikkal. A pápa bűnbánat előírása mellett hozzájárult kérésükhöz.

A középkorban az uralkodók és gyermekeik házasságát általában hosszú, nemegyszer évtizedes tárgyalások előzték meg, hiszen egy frigy egyben a két királyi udvar szövetségkötését is jelentette. Nagy Lajos, Európa egyik vezető országának uralkodója hirtelen, a leendő feleségével fennálló rokonság miatti – ilyenkor megkövetelt – pápai engedélyt meg sem várva köt „rangon aluli” házasságot édesanyja egyik udvarhölgyével. E körülmény azt bizonyítja, hogy fejedelmi körökben akkoriban igen ritka szerelmi házasságra került sor. A „bizonyos okok”, illetve az esetleges elválásukat kísérő botrányok elég egyértelműen egy már megfogant gyermekre engednek következtetni. E gyermek vélhetően halva született, mert a források nem szólnak róla.

Lajos és felesége ezután 17 évig hiába várták, hogy gyermekük szülessen, s csak 1370-ben látta meg a napvilágot Katalin, 1371-ben Mária és 1373-ban Hedvig lányuk. Nos, ha 1353–1354-ben fiúk születik, minden bizonnyal másként alakul Lajos uralkodása második felének külpolitikája, még inkább az 1382 utáni időszak hazai eseménysora

és (ráadásul) még Erzsébet királyné személyes sorsa is. (Zárójelben megjegyezzük, hogy ha fiúgyermek születik is Lajos és Erzsébet házasságából, a kor nagyarányú gyermekhalandósága mellett meg is kellett volna érnie a felnőttkort. Gondoljunk arra, hogy megszületésekor maga Lajos sem volt az első a magyar trónöröklés rendjében. 1321-ben született Károly bátyja egyéves korában meghalt, és az 1324-ben világra jött László is elhunyt 1329-ben. Így az 1326-ban született Lajost csak mintegy négyéves korában lehetett trónörökösnek tekinteni. Lajos két öccse, az 1327-ben született András és az 1332-ben világra jött István – Lajoshoz hasonlóan – megérte a felnőttkort.)

A középkori felfogás a férfiak trónöröklését előnyben részesítette a nőkével szemben. Nagy Lajos esetében is megfigyelhető, hogy – amíg lányai nem születtek meg – ő és tanácsadói is férfi örökösben gondolkodtak. A király felnőttkort megélt öccsei azonban fiatalon meghaltak. Andrást, Johanna nápolyi királynő férjét 1345-ben Averasában meggyilkolták, a Szlavónia hercegeként Lajos kormányzatában is fontos szerepet betöltő István herceg pedig 1354-ben hunyt el. Mindkettejük gyermekei is egészen fiatalon, 3, illetve 9 éves korban meghaltak (a kis Martell Károly 1348-ban, János 1360-ban).

AZ ÖRÖKLÉS KÉRDÉSE

Úgy tűnik, egy évtizednyi gyermektelen házasság után Lajos király és tanácsadói az Anjou-család távolabbi (Durazzói) ágából származó Károly herceg személyében találták meg azt a férfi rokont, aki a kormányzásban is segítség lehetett. 1364-ben Budára hívták, majd Szlavónia és Horvátország hercegi címét kapta. Az 1378 és 1381 közt Genova, Padova, az aquileiai pátriárka és az osztrák hercegek részvételével Vence ellen folyó háború egyik kulcsszereplője volt. A magyar király megbízásából ő irányította a torinói békét megelőző hosszú béketárgyalásokat. A Nagy Lajostól kapott sereg élén ő vezette 1381-ben a Nápoly elleni hadjáratot, s miután legyőzte Johannát, 1386-ig nápolyi király volt.

Könnyen elképzelhető, hogy amennyiben Lajos királynak az 1350-es években fia születik, Károly herceg hadvezéri és diplomáciai feladatainak nagy részét (könnyen lehet, hogy egészét) ő láthatta volna el. De szerepet kaphatott és nyilván kapott volna az 1375-ben Havasalföldre indított hadjáratban,

a Lajos élete végén a litvánok ellen folytatott harcokban csakúgy, mint a balkáni magyar politika irányításában.

Egy férfi trónörökös megjelenése a magyar királyi udvarban már Lajos uralma második szakaszában másként alakította volna hazánk diplomáciai kapcsolatait. Csökkenhetett volna a külföldi udvarok érdeklődése Katalin, Mária és Hedvig hercegnők iránt, de ezzel párhuzamosan igen fontos személyiséggé vált volna az egyik leghatalmasabb közép-európai ország királyának fia. Természetesnek tekintették volna, hogy Nagy Lajos halála után magyar és lengyel trónját egyaránt fia örökli. Így feleslegessé váltak volna a leányági öröklés elismertetése érdekében tett politikai erőfeszítések (pl. az 1374. évi kassai privilégium). A magyar bárók politikai befolyásának erősödését azonban csak gyengíthette, de aligha akadályozhatta meg egy trónörökös herceg. Visszaszoríthatta volna azonban édesanyja, (az ifjabb) Erzsébet királyné befolyását.

Amikor Lajos halála (1382. szeptember 10.) után idősebb leányát, az akkor 11 éves Máriát királyné koronázták, a gyermeklány helyett Erzsébet anyakirályné irányította az országot. Ő a Nagy Lajos élete végén egyensúlyban tartott bárói csoportosulások közül Garai Miklós nádorhoz és a mögötte álló ligához kötötte le magát. Egy másik – főleg délvidéki főurakból és főpapokból álló – csoportosulás azonban a Nápolyban uralkodó Durazzói Károlyt kívánta a magyar trónra emelni. 1384–85-ben Erzsébet özvegy királyné és Mária királynő még – személyesen is megjelenve – le tudta csilapítani a lázongó főurakat. Az elégedetlenséget tovább szította Mária és a francia Orléans-i Lajos herceg házassági tervének kiszivárgása. A kiélezett helyzetben az előnyben lévő (már völegény) német császárfi, Zsigmond sürgősen kikényszerítette házasságkötését Máriával.

Az Erzsébet uralmával elégedetlen főúri csoport nevében azonban Horváti Pál zágrábi püspök meghívta Károly nápolyi királyt a magyar trónra, aki olasz és magyar csapatai élén Budára érkezett. II. (Kis) Károlyt 1385. december 31-én magyar királlyá koronázták. Alig egy hónapi uralkodás után azonban, 1386. február 7-én Forgách Balázs pohárnokmester merényletet követett el ellene. A súlyosan sebesült király Mária és Erzsébet híveinek fogásába került, s február 24-én Visegrá-

don meghalt. (Meggyilkolták?) Halálának hírére hívei fegyveres felkelést indítottak. Ennek lecsillapítására Erzsébet és Mária ismét személyesen utazott a Délvidékre, de Gara vára közelében a Horvátiak megtámadták a kocsjukat, s kíséretük nagy részét – köztük Garai Miklóst és Forgách Balázst – lekasabolták. A hatalmat a királyi tanács urai vették át. 1387 januárjában az elfogott Erzsébet anyakirálynét Novigrádon, börtönében megfojtották. 1387. március 31-én – a főurak választási feltételeit elfogadó – Zsigmondot királlyá koronázták. Velencei segítséggel hamarosan Mária is visszanyerte szabadságát. Ez a Shakespeare királydrámáival vetekedő történet nyilvánvalóan elmaradt volna, ha 1382 szeptemberében Nagy Lajos király akkortájt 20. életévében járó fia ott áll édesapja halálos ágya mellett...

AMI MÁSKÉNT ALAKULHATOTT VOLNA

Ha Mária nem viszi magával hozományként a magyar trónt, aligha került volna hazánkban hatalomra Zsigmond, leghosszabb ideig uralkodó (1387–1437) középkori királyunk. Így persze elmaradt volna (vagy esetleg más körülmények közt és később valósul meg) a német–magyar perszonálunió. Persze annak a kérdésnek a megválaszolására már nehéz lenne vállal-

koznunk, hogy hosszabb távon milyen bel- és külpolitikát folytat (kikkel szövetkeznek) s főleg meddig él Nagy Lajos királyunk 1350-es évek derekán meg nem született fia.

De szükségképpen másként alakul Lengyelország 1382 utáni története is. A Máriát és a német császárfiát el nem fogadó s helyette hosszas alkudozások után Lajos kisebbik lányát, Hedviget 1384 októberében végül királyuknak koronázó lengyel urak valószínűleg komoly huzakodás nélkül tudomásul vették volna Lajos fiának trónöröklését. Ez más környező országok történetét is szükségképpen megváltoztatta volna. Kérdés, akkor is megtetszett volna Ulászló litván fejedelemnek Hedvig lengyel királynő (1383–99), ha nem viseli a lengyel koronát... (Lehet, hogy Hedvig meg sem ismerkedett volna Ulászlóval.) Márpedig így nem lép 1385-ben Krewóban unióra Lengyelország a „pogány” Litvániával.

Ugyanakkor a tovább fennálló magyar–lengyel perszonálunióval szemben nehéz lett volna Litvániát függetlennek megőrizni. Ismerve Nagy Lajos uralmának számos (stratégiaiilag eredménytelen, de élete végén már sikerekkel kecsegtető) litván háborúját, feltételezhető, hogy Lajos fia is folytatta volna a litvánok elleni harcot, s előbb-utóbb fennhatósága alá vonja Litvánia területét. Ez pedig – némi késéssel –

magával vonta volna a kereszténység ottani elterjedését. Persze kérdés, hogy mindez mikor következett volna be. Ha Zsigmond helyett Nagy Lajos lengyel koronát is viselő fia lett volna Magyarország királya, erősen problematikus és igencsak nehezen megválaszolható kérdés, hogy ő milyen politikát folytatott volna Németország irányában és milyen a Balkánon terjeszkedő török uralommal szemben.

Segítette volna az 1389-ben Rigómezőn alulmaradt szerb sereget Murádszultán ellen? Képes lett volna a Zsigmond király által szenvedett nagy nemzetközi lovagseregnél fegyelmezettebb és eredményesebb hadat összegyűjteni? Sikerülhetett volna esetleg a török veszedelmet, a muzulmán előrenyomulást megállítania? Ez utóbbi esetben hazánk és a Balkán országai megmenekülhettek volna a török hódítástól, azaz kontinensünk keleti felének középkori és újkori története a megéltől teljesen eltérő irányban fejlődött volna.

Ezek és az ezekkel összefüggő kérdések megválaszolására a Nagy Lajos halálát követő időszak számos bizonytalansági tényezőjének felmerülése miatt már nem vállalkozhatunk. És természetesen azt sem tudhatjuk, hogy az 1350-es évek derekán meg nem született fiúnak megszületése esetén miként alakult volna az egyéni sorsa. ♦

1918 – A nagy összeomlás

Emlékkonferencia Tisza István halálának 100. évfordulójára

Országház, Főrendiházi ülésterem 2018. október 31.

1918 a magyar történelem fordulatokban gazdag éve volt. A Nagy Háború utolsó évében drámai változások következtek be, s ezek a bomlás, a szétesés irányába mutattak. A konferencia arra keresi a választ, hogy ez miért és hogyan következett be. Az előadások azt elemzik, hogy a háború első évében még viszonylag egységes magyar társadalom és közélet milyen események és erők hatására hullott szét, s mi lehetett az oka annak a radikalizálódási folyamatnak, amely majd az őszirózsás forradalomban és a Tanácsköztársaságban csúcsosodott ki.

Maruzsa Zoltán előadása Tisza István életének utolsó hónapját, politikai terveit, s meggyilkolásának körülményeit teszi vizsgálat tárgyává. Az 1918-as összeomláshoz kapcsolódó mítoszokat és magyarázatokat **ifj. Bertényi Iván** ismerteti különös tekintettel Tisza szerepére. **Hatos Pál** előadásában a magyar társadalom radikalizálódásának okait elemzi, amihez szorosan kapcsolódik a korabeli politikai pártok terveinek bemutatása is. **Révész Tamás** az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének összeomlását és a haderő leszerelését vizsgálja nemzetközi összehasonlításban. **Szarka László** arra keresi a választ, hogy mikor és milyen tényezők hatására fordultak szembe a nemzetiségi elítelt a magyar politikai törekvésekkel. **Katona Csaba** korabeli naplók, emlékezések anyagát felhasználva mutatja be, hogy miként értették és élték meg az összeomlást a társadalom különböző rétegei. A Bécsben végbement folyamatokat **Tamara Scheer** elemzi mintegy párhuzamot vonva a magyar eseményekkel. **Kovács Dávid** mérleget von arról a helyzetértékelésről, melyet Jászi Oszkár közel száz évvel ezelőtt megjelent monográfiájában a monarchia felbomlásának okairól adott.

A konferencia levezető elnöke **Hermann Róbert**, a Magyar Történelmi Társulat elnöke.

A konferencia fővédnöke **Kövér László**, az Országgyűlés elnöke.

A konferenciára regisztrálni 2018. október 10–29. között az alábbi weboldalon lehet: www.nemzetfotere.hu/rendezvenyek
Bővebb információ a fenti honlapon található, valamint a konferencia@parlament.hu e-mail címen kérhető.

